

A Journal of Police University and Women Police Training Center
Vol 17, No. 38, Spring & Summer (2023)

Investigating the Effectiveness of Velayat Educational Plan on Spiritual Intelligence of Female Police Students

Leila Zoghi,¹ Fateme Fakharian², Zarifa Ramazani³

Received: 10/01/2022

Accepted: 09/06/2022

Abstract

Background and aim: Spiritual intelligence, as the foundation of individual beliefs, plays an essential role in various fields of human life, especially in the advancement and career performance of military personnel, including police women.

Method: The present study was semi-experimental with a pre-test and post-test design with a control group in terms of the nature of the applied goal and research method. The statistical population of the research was formed by female police students in 1400, and 29 students were randomly selected and replaced in two experimental groups (15 people) and control groups (14 people). The instrument of data collection was spiritual intelligence questionnaire (Badi et al., 2009) with Cronbach's alpha of 0.85. To carry out the research, before the intervention, the research participants were asked to complete the spiritual intelligence questionnaire. Then the experimental group was trained for 125 hours with the educational protocol of the Velayat plan, and the control group did not receive any training. After the end of the sessions in the two experimental and control groups, the spiritual intelligence questionnaires were administered again and the data were analyzed with the analysis of covariance test in SPSS statistical software.

Results and conclusion: The research showed that teaching the Velayat plan has a positive effect on the spiritual intelligence of students, and therefore, the training of the Velayat plan can be effective in strengthening religious beliefs and improving the spiritual intelligence of students.

Keywords: Velayat plan, spiritual intelligence, education, policewomen

1. Assistant professor of psychology department and faculty member of Amin Police University, Tehran-Iran (corresponding author).leila.zoghi@yahoo.com

2. Lecturer of the Military Department. Amin Police University. Tehran Iran. fatemefakharian@yahoo.com

3. Military Department, Amin Police University, fateme.zahra.alipoor@gmail.com

بررسی اثربخشی آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان پلیس زن

لیلا ذوقی^۱، فاطمه فخاریان^۲، ظریفه رضائی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: هوش معنوی به عنوان زیربنای باورهای فرد نقش اساسی در زمینه های گوناگون زندگی انسان به ویژه در پیشرفت و عملکرد شغلی کارکنان نظامی از جمله زنان پلیس دارد. هدف این پژوهش، بررسی اثربخشی آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان پلیس زن بود.

روش: پژوهش حاضر، از حیث ماهیت هدف کاربردی و روش پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش را دانشجویان پلیس زن در سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند و ۲۹ نفر از دانشجویان به صورت تصادفی ساده انتخاب، و در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۴ نفر) جایگزین شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه هوش معنوی (بدیع و همکاران، ۱۳۸۹) با آلفای کرونباخ ۰/۸۵ بود. برای اجرای پژوهش، پیش از مداخله از شرکت کنندگان در پژوهش خواسته شد تا پرسشنامه هوش معنوی را تکمیل کنند. سپس گروه آزمایش به میزان ۱۲۵ ساعت با پروتکل آموزشی طرح ولایت تحت آموزش قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ آموزشی دریافت نکردند. پس از پایان جلسات در دو گروه آزمایش و کنترل، مجدداً پرسشنامه‌های هوش معنوی اجرا شد و داده‌ها با آزمون تحلیل کوواریانس در نرم افزار آماری SPSS تحلیل شد.

یافته‌ها و نتایج: پژوهش نشان داد که آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان تاثیر مثبت دارد و بنابراین، آموزش طرح ولایت می‌تواند در راستای تقویت باورهای دینی و ارتقای هوش معنوی دانشجویان موثر باشد.

واژه‌های کلیدی

طرح ولایت، هوش معنوی، آموزش، زنان پلیس

۱. استادیار گروه روانشناسی و عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین. تهران-ایران (نویسنده مسئول)

leila.zoghi@yahoo.com.

۲. مدرس ارشد گروه نظامی. دانشگاه علوم انتظامی امین. تهران-ایران. fatemefakharian@yahoo.com

۳. عضو گروه نظامی دانشگاه علوم انتظامی امین. تهران-ایران. fateme.zahra.alipoor@gmail.com

مقدمه

هوش رفتار حل مسئله سازگارانه‌ای است که در راستای تسهیل اهداف کاربردی و رشد سازگارانه جهت‌گیری شده است. یکی از جنبه‌های مهم هوش، هوش معنوی می‌باشد، این نوع از هوش، زمانی در افراد بکار گرفته می‌شود که بخواهند از ظرفیت‌ها و منابع معنوی برای تصمیم‌گیری‌های مهم و اندیشه در موضوعات هستی یا تلاش در جهت حل مسئله روزانه استفاده کنند. چنارانی و همکاران (۱۳۹۸: ۷۴). هوش معنوی عاملی برای پیشبرد اهداف سازمانی و پیوند سطوح مختلف سازمان است. ارتقاء هوش معنوی در سایه توسعه و رشد معنویت ایجاد می‌شود و در بهبود فرهنگ سازمانی موثر است. (مک‌قی و همکاران، ۲۰۱۷). معناداری زندگی فردی و سازمانی کارکنان از برنامه‌های راهبردی سازمان‌های اثربخش محسوب می‌شود. معناداری در زندگی فقط به مفهوم زندگی نمی‌پردازد بلکه نگرشی عمیق تر به آن دارد و زندگی را از تمامی ابعاد مورد بازنگری و مشاهده قرار می‌دهد. درک و آگاهی معنای زندگی فقط از طریق هوش منطقی و عاطفی حاصل نمی‌شود بلکه هوش معنوی را نیز شامل می‌شود. هوش معنوی و کاربردش در حل مسایل فردی، گروهی و سازمانی پلیس نقش بسیار موثری در ارتقاء عملکرد شغلی از جمله در جامعه زنان پلیس دارد (خلیلی حسین ابادی، خلیلی جولرستانی، درخشان، ۱۳۹۴). امروزه زنان در بیشتر ماموریت‌های پلیس از قبیل کشف مواد مخدر، قاچاق کالا، انگشت‌نگاری، بررسی صحنه قتل و جسد مقتوله، تحقیقات خودکشی زنان، کنترل اماکن زنانه، کنترل ورود و خروج اتباع بیگانه و مسافری زن در مبادی ورودی و خروجی کشور و... حضور دارند (شمسی، ۱۳۹۸، ص ۱۱). علاوه بر آن زنان نقش‌های متعددی نظیر نقش مادری، خواهری، همسری، دختری و... دارند که هم در خانه و هم در خارج از خانه باید بدان پردازند؛ بنابراین اشتغال زنان در مشاغل حساسی نظیر شغل پلیسی می‌تواند فشارهای روحی ناشی از ارتباط مستقیم با ناهنجاری‌ها، مجرمان و آسیب‌های اجتماعی، برای زنان پلیس به وجود آورد (شمسی، ۱۳۹۸، ص ۱۱). هوش معنوی لازمه سازگاری بهتر با مسائل و چالش‌های محیطی است و افراد پلیس که از هوش معنوی بالاتری برخوردارند تاب-

آوری بیشتری در برابر فشارهای روحی در زندگی از خود نشان می‌دهند (خلیلی حسین آبادی و همکاران، ۱۳۹۴). معنویت علاوه بر این که در مقابله با مشکلات و پاسخ دادن به پرسش‌های وجودی در برابر پوچی و بی‌معنایی زندگی به فرد کمک می‌کند، به عنوان ساختاری چندبعدی، نقش قابل ملاحظه‌ای برای شناخت خود، خودتنظیمی، پر کردن خلاهای وجودی و معناجویی در زندگی انسان دارد (اوکان و اکسی، ۲۰۱۷، ص ۱۱).

افراد دارای هوش معنوی در موقعیت‌های شغلی در تصمیم‌گیری‌ها سازمانی موثرتر عمل می‌کنند و شیوه‌های جدید بر فایده‌آمیز بودن بر مشکلات سازمانی پیدا می‌کنند (مک‌قی و همکاران، ۲۰۱۷). هوش معنوی، عملکرد همراه با بصیرت، ملایمت و مهربانی با حفظ آرامش درونی و بیرونی است. و اصلی‌ترین زیربنای هوش است (امونز^۲، ۲۰۰۰، ص ۶).

کاربرد هوش معنوی زمانی است که افراد بخواهند از منابع و ظرفیت‌های معنوی برای تصمیم‌گیری‌های مهم و تفکر در موضوعات وجودی یا تلاش برای حل مسائل روزانه استفاده کنند. امرام^۳ (۲۰۰۷)، معتقد است هوش معنوی شامل حس معنا، هدف و تقدس در زندگی و خوش‌بینی نسبت به بهبود شرایط دنیا است. فردی با هوش معنوی بالا دارای انعطاف، خودآگاهی، ظرفیتی برای الهام و شهود و دیدگاه کلی به جهان هستی است که در جستجوی پاسخ برای پرسش‌های بنیادی زندگی و نقد سنت‌ها و آداب و رسوم است. تیر و باتیانی^۴ (۲۰۱۶: ۶). امونز (۲۰۰۰) متغیرهایی چون؛ شکیبایی، معنوی و مذهبی، معنا و هدف زندگی، الوهیت، آرامش درونی، تجربه‌های معنوی، شناخت خود و دیگران و بخشش را بعنوان هشت مولفه اصلی هوش معنوی بیان می‌کند (حسینان، شعاع کاظمی و چابکی نژاد، ۱۳۹۰: ۱۴). از بین مولفه‌های هوش معنوی، صفات معنوی، بخشش و شکیبایی، بیشترین تاثیر را بر عملکرد کارکنان سازمان‌ها از جمله پلیس دارد (عبدالرحیمی، افشار و بیرانود، ۱۳۹۹). بررسی نتایج پژوهش افتخاری (۱۳۹۳) نشان داد که بین هوش معنوی و عملکرد سازمانی فرماندهان و مدیران انتظامی رابطه معناداری وجود دارد.

1. Okan & Ekşi
2. Emmons
3. Amram
4. Thir & Batthyány

همچنین نتایج پژوهش ذوقی (۱۳۹۸) مویید آن است که متغیر هوش معنوی با خودکارآمدی و تعهد شغلی کارکنان ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا رابطه مثبت و معناداری دارد. بررسی مطالعاتی یکتایی و همکاران (۱۳۹۴) نیز نشان داد که؛ سازمان‌های آموزشی برای حفظ حیات و کارکرد خود نیازمند کارکنانی با هوش عمیق‌تر و جدیدتر هستند تا به وسیله آن بطور اثربخش تر به وظایف خود در سازمان عمل کنند. ورود هوش معنوی در سازمان‌ها (از جمله دانشگاه‌های نظامی) به کارکنان و دانشجویان توانایی می‌دهد تا چشم اندازی یکپارچه و به بهبود عملکرد دست یابند، بدین ترتیب زندگی کاری و شغلی و شخصی با دنیای معنوی شان پیوند بخورد. بر این اساس و تکیه بر سوابق نتایج پژوهشی، یکی از ضروریات دوره‌های آموزشی برای کارکنان نظامی از جمله زنان پلیس، آموزش طرح ولایت است. که برای ارتقاء معرفت‌شناسی، خداشناسی، انسان‌شناسی، سیاست و حقوق به دانشجویان و فراگیران پلیس زن از طریق سازمان عقیدتی سیاسی آموزش داده می‌شود.

دوره طرح ولایت و شش کتاب آن حاصل تلاشها و فعالیت‌های ده‌ها نفر در طول ده‌ها سال است که از افکار علامه طباطبایی، شهید مطهری و حضرت امام (ره) در آنها استفاده شده است و به تبیین مبانی اندیشه اسلامی پرداخته‌ست (مصباح یزدی، ۱۳۹۴). این طرح تلاش کرده که یک رابطه ارگانیک بین مسائل دینی برقرار کند. این مفاهیم ذاتاً با هم ارتباط دارند و ادعای این طرح این است که همه معارف اسلامی را ما می‌توانیم در یک مجموعه منسجم و هماهنگ ارائه کنیم به طوری که ارتباط منطقی بین اجزای آن قابل فهم باشد. آموزش مباحث طرح ولایت، و دستاوردهای حاصل از این دوره می‌تواند کارکنان و دانشجویان نظامی را به درک و تشخیص ارزش‌ها و انتخاب درست و تفسیر مجدد تجارب راهنمایی کند و موجب تعمیق معرفت و زندگی همراه با ارزش‌ها شود. همچنین در برخورد با چالش‌های سازمانی بدرستی حل مساله نمایند و از خطاهای حرفه‌ای در ماموریت پیش رو کاسته شود (عبدالرحیمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۸). لذا با توجه به این که آموزش طرح دوره‌های ولایت به تازگی در حال انجام شدن است و پژوهشی در این

خصوص انجام نگرفته است بنابراین این هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان پلیس زن است و این فرضیه را بررسی می‌کند که «آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان پلیس زن تاثیر دارد».

مبانی نظری پژوهش

هوش معنوی: هوش معنوی به عنوان توانایی روحی که سایر ابعاد و اجزای هوش را در بر می‌گیرد توصیف می‌شود (کینگ^۱، ۲۰۰۸، ص ۱۱) و یک حس تمامیت فردی را برای رسیدن به اهداف مدنظر و رهبری افراد دیگر، به فرد ارائه می‌دهد. هوش معنوی کاربرد انطباقی اطلاعات معنوی در جهت حل مسئله در زندگی روزانه و فرایند دستیابی به هدف است و مجموعه توانایی‌ها برای کاربست و ابراز منابع، ارزش‌ها و ویژگی‌های معنوی در جهت افزایش کنش و بهزیستی زندگی روزانه است. گاردنر^۲، هوش را مجموع توانایی‌هایی می‌داند که برای حل مسئله و ایجاد محصولات جدید به کار گرفته می‌شود. ایمونز^۳ (۲۰۰۰) نیز بر اساس تعریف گاردنر از هوش، معتقد است معنویت می‌تواند شکلی از هوش تلقی شود، زیرا عملکرد و سازگاری فرد را پیش‌بینی و قابلیت‌هایی را مطرح می‌کند که افراد را به حل مسئله و دستیابی به هدف غایی قادر می‌کند. هوش معنوی، آگاهی از حقایق، ارزش‌ها، اعتبار و اصول اخلاقی فرد است. معنویت آگاهی از زندگی است و ما را قادر می‌سازد درک درستی از معنای زندگی در ذهن پیورانیم، که هستیم، از کجا آمده ایم و به کجا می‌رویم (داینسر^۴، ۲۰۰۹، ص ۱۳).

طرح ولایت: طرح ولایت شش محور اساسی دارد که همان زیرساخت‌های فکری است و شامل مباحث؛ معرفت‌شناسی، خداشناسی، انسان‌شناسی، فلسفه اخلاق، فلسفه حقوق و فلسفه سیاست می‌باشد. این طرح تلاش کرده که یک رابطه ارگانیک بین مسائل دینی برقرار کند. این مفاهیم ذاتاً با هم ارتباط دارند و ادعای این طرح این است که همه معارف اسلامی را ما می‌توانیم در یک مجموعه منسجم و هماهنگ ارائه کنیم به طوری که ارتباط

-
1. King
 2. Gardner
 3. Emmons
 4. Dincer

منطقی بین اجزای آن قابل فهم باشد. از اهداف دوره‌های طرح ولایت، معرفی و ترویج فرهنگ ناب اسلامی، معارف قرآن کریم و اهل بیت (علیهم‌السلام)، آشنایی اقشار مختلف جامعه به ویژه افراد محصل، با مبانی اندیشه اسلامی و مباحث مرتبط، می‌باشد. از دیگر اهداف این دوره‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ارائه نظام صحیح تفکر و دست‌یابی به معرفت دینی در چارچوب نیازهای روز اجتماعی؛
- تعمیق، تحکیم و آشنایی بیشتر با مبانی اندیشه اسلامی و مباحث مرتبط با آن از طریق فضای مجازی؛
- تأثیرگذاری فرهنگی و عقیدتی در مراکز علمی، فرهنگی و اذهان عمومی جامعه؛
- نقد اندیشه‌های باطل، انحرافی و مورد تعارض با مبانی اندیشه اسلامی با ارائه راهکارهای مورد نیاز و کارآمد؛
- تربیت نیروهای متخصص انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از روش‌های نوین و در قالب مبانی اندیشه اسلامی طرح ولایت؛
- گسترش اعتقاد نظری و التزام عملی به ولایت فقیه براساس مبانی اندیشه اسلامی (مصباح یزدی، ۱۳۹۴).

آموزش‌های دینی: معنویت به باورها و اعمالی نسبت داده می‌شوند که بر این فرض استوارند که ابعاد متعالی و نه جسمانی در زندگی انسان وجود دارد که ارتباط نزدیکی با خداوند دارد. در آموزش‌های معنوی سعی می‌شود از ظرفیت‌های وجودی، گرایش‌ها، انگیزه‌های الهی و فضیلت‌های اخلاقی در درمان اختلال‌ها استفاده شود. در این شیوه محتوی آموزش جنبه معناگرایانه آن است که در قالب عبادت تجلی می‌یابد. این آموزش‌ها می‌توانند جنبه رفتاری، شناختی، عاطفی و اخلاقی داشته باشند و در مفاهیم دینی همچون توکل، صبر، نماز، دعا، نیایش، مراقبه و غیره تجلی یابند. اغلب روان‌درمانگران معتقدند وقتی فرد دچار بحران عاطفی است، در چنین زمانی هنوز مذهب و آموزش‌های مذهبی کارآمد است. همچنین برخی از مراجعان مسائل خود را مذهبی تلقی کرده،

درمان‌های روان‌شناختی را کافی نمی‌دانند و به دنبال راه حل‌های مذهبی هستند (بیگی، ۱۳۹۵، ص ۱۱).

پیشینه پژوهش:

فریدونی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که معنویت درمانی می‌تواند بر افزایش تاب‌آوری بیماران موثر باشد. ایجاد تغییر در روحیه بیماران با رویکرد معنویت که به ارتقای تاب‌آوری منجر می‌شود، می‌تواند به عنوان درمان مکمل در کنار سایر مراقبت‌ها برای بیماران قرار بگیرد. همچنین تقویت باورهای معنوی در حوزه سلامت سبب می‌شود رفتارهای معنوی در افراد به نحو چشمگیری تقویت شود. پژوهش بیرانوند، صفاپور، زارع (۱۳۹۸) مویید این یافته است که هوش معنوی با خودکارآمدی پرستاران رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش شریفی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی و معنوی بر شادکامی و هوش معنی دانش‌آموزان مقطع پیش دانشگاهی، نشان داد این آموزش‌ها در جهت افزایش هوش معنوی و مولفه‌های آن تاثیر معناداری ندارد. مطالعه نوذری (۱۳۹۵) با عنوان بررسی رابطه بین هوش معنوی، تاب‌آوری و همدلی در دانشجویان دختر دانشگاه محقق اردبیلی، نشان داد هوش معنوی به عنوان توانایی سازگاری و حل مسئله با ایجاد زمینه جهت یکپارچگی و وحدت عوامل بیرونی و درونی می‌تواند بر توانایی دانشجویان در مواجهه با عوامل فشارزای زندگی مؤثر واقع شود و نیز بین جهت‌گیری مذهبی درونی و همدلی رابطه معناداری وجود دارد و فراهم نمودن عوامل حمایتی مانند مذهب و معنویت، موجب افزایش تاب‌آوری و همدلی می‌شود.

عسگری و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی دریافتند که هوش معنوی و جهت‌گیری مذهبی با بهزیستی روانشناختی و اضطراب وجودی در دانشجویان رابطه معنادار دارد. نتایج پژوهش دهقانی و فضل‌الهی قمشی (۱۳۹۴) نشان داد؛ بین هوش معنوی و تعهد سازمانی دبیران رابطه وجود دارد.

رجب‌زاده، رئوفی، رضایی و وفائی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی به بررسی رابطه بین دلبستگی به خدا و تاب‌آوری با معناداری در زندگی دانشجویان پرداختند و نشان دادند که دلبستگی به خداوند با معناداری زندگی و تاب‌آوری همبستگی مثبت معناداری دارد.

ریتینگر و بوئر^۱ (۲۰۱۹)، در پژوهشی به سنجش اثرات دوره درمان کوتاه مدت روانی آموزشی با تاکید بر جنبه‌های معنوی مقابله با استرس و بهبود پرداختند. نتایج نشان داد که پرداختن به مسایل معنوی در چارچوب گروه درمانی، مزایای بسیار خوبی برای افراد به همراه دارد. تیر و باتیانی^۲ (۲۰۱۶)، نیز در پژوهش خود نشان دادند که استفاده از معنویت در گروه درمانی، یکی از عوامل تاثیرگذار و حائز اهمیت است که می‌تواند در ارتقای حمایت‌های اجتماعی، سازگاری و تطابق در امور مربوط به سلامت موثر باشد.

لانگل^۳ (۲۰۱۵)، در پژوهشی نقش معنویت را در بهبود خانواده مورد بررسی قرار داد. وی بیان می‌دارد که معنویت، ایمان و مذهب به خانواده‌های مشکل دار و ناتوان کمک می‌کند تا معنا و هدفی در زندگی پیدا کنند و معنویت را پشتوانه‌ای برای هویت و پایه‌ای برای مقابله با تغییرات تا فقدان و محدودیت‌ها قرار می‌دهد. کاته^۴ (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «بهزیستی معنوی، کیفیت زندگی و سلامت روانشناختی در زنان مبتلا به سرطان»، به این نتیجه رسید که بیمارانی که بهزیستی معنوی و کیفیت زندگی بالایی دارند، سازگاری روانشناختی بالاتری در برابر بیماری دارند. پارگمن و ماتن^۵ (۲۰۱۰)، در پژوهشی اثرات سودمند دینداری و سلامت روان را در جوانان مذهبی و غیر مذهبی مطالعه کردند. نتایج به دست آمده حاکی از وجود رابطه معنادار میان سلامت روان و دینداری است؛ یعنی در جوانانی که معنویت بالاتر در زندگی خود احساس می‌کنند، تمایل برای رفتارهای پرخطر نسبت به جوانی که معنویت کمتری را احساس می‌کنند پایین‌تر است.

1. Reitinger & Bauer
2. Thir, M. , & Batthyány
3. Längle
4. Kates
5. Pargament & Maton

بررسی پیشینه نشان می‌دهد که در تحقیقات گذشته به بررسی نقش معنویت در زندگی افراد در نمونه‌های مختلف پرداخته شده است، اما تمایزی که در پژوهش حاضر وجود دارد آن است که اثربخشی آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی کارکنان دانشگاه علوم انتظامی را به صورت مداخله‌ای مورد بررسی قرار داده است.

روش

روش: پژوهش حاضر، از حیث ماهیت هدف کاربردی و روش پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه آزمودنی-گواه بود.

دی‌گرام طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه آزمودنی-گواه

پس‌آزمون	متغیر مستقل	پیش‌آزمون
T ₂	X ₁	T ₁
T ₂	-	T ₂

جامعه آماری پژوهش را دانشجویان پلیس زن در سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند و نمونه آماری ۲۹ نفر از دانشجویان به روش تصادفی ساده در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۴ نفر) جایگزین شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه هوش معنوی (بدیع و همکاران، ۱۳۸۹) با ۴۲ سوال و خرده مقیاس‌های؛ زمینه تفکر کلی و بعد اعتقادی، توانایی مقابله و تعامل با مشکلات، خودآگاهی و عشق و علاقه، پرداختن به سجایای اخلاقی و روش نمره‌گذاری بر اساس مقیاس لیکرت (بسیار کم، ۱؛ کم، ۲؛ گاه‌گاهی، ۳؛ زیاد، ۴؛ بسیار زیاد، ۵) است. بدیع و همکاران (۱۳۸۹) برای محاسبه پایایی پرسشنامه هوش معنوی از دو روش آلفای کرونباخ و تنصیف استفاده نموده‌اند که مقدار آن برای کل پرسشنامه به ترتیب برابر با ۰/۷۸ و ۰/۸۵ بدست آمده و این بیانگر پایایی قابل قبول پرسشنامه یاد شده می‌باشد.

در ملاک ورود آزمودنی‌ها؛ شرط رضایت آنان در پژوهش، حضور در تمامی جلسات بدون غیبت آنان لحاظ گردید

در اجرای پژوهش، پیش از مداخله از شرکت کنندگان در پژوهش خواسته شد تا پرسشنامه هوش معنوی را تکمیل کنند. سپس گروه آزمایش برای ۵ کتاب (مرتبط با متغیر هوش معنوی) به میزان ۱۲۵ ساعت با پروتکل طرح ولایت تحت آموزش قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ آموزشی دریافت نکردند. پس از پایان جلسات در دو گروه آزمایش و کنترل، مجدداً پرسشنامه‌های هوش معنوی اجرا شد و داده‌ها با آزمون تحلیل کوواریانس در نرم افزار آماری SPSS ۲۲ تحلیل شد. در جدول ۱، محتوای جلسات آموزشی طرح ولایت برای گروه آزمودنی ارائه شده است.

جدول ۱: محتوای آموزش دوره طرح ولایت دانشجویان دختر مجتمع آموزشی زنان پلیس

ردیف	خرده مولفه‌ها	نام کتاب	موضوعات تدریس شده	ساعات جلسات
۱	تفکر کلی و بعد اعتقادی	معرفت شناسی	علم حضوری و حصولی / معرفت دینی / مفهوم شناسی / اهمیت و ضرورت	۱۰
۲	تفکر کلی و بعد اعتقادی	معرفت شناسی	راه‌های معرفت شناسی دینی (علم حضوری به خدا مکاشفه - الهام - وحی حس - تعقل)	۱۵
۳	تفکر کلی و بعد اعتقادی	انسان شناسی	دین را سعادت انسان	۱۰
۴	تفکر کلی و بعد اعتقادی	خدا شناسی	ضرورت خداشناسی / راه‌های خداشناسی	۱۰
۵	تفکر کلی و بعد اعتقادی	خدا شناسی	اثبات وجود خدا / پاسخ به شبهات راه سعادت انسان	۱۵
۶	توانایی مقابله و تعامل با مشکلات	فلسفه اخلاق	دنیاگریزی و رهایی از اضطراب / قدرت گرایی / آرامش خاطر	۱۰
۷	توانایی مقابله و تعامل با مشکلات	انسان شناسی	هدفداری: ناملایمات و جایگاه آن در هدف داری زندگی	۵
۸	خودآگاهی و عشق و علاقه	انسان شناسی	تعریف انسان شناسی / ساحت‌های وجودی انسان (اصالت)	۱۰

	و سرشت نفس / ابعاد سرشت نفس / اختیار یا توانایی‌های انتخاب آگاهانه / هدف آفرینش انسان (انگیزه‌های پرسش از فلسفه آفرینش / معنا و هدف / هدف معقول و غیر معقول / هدفداری زندگی			
۱۰	تعاریف اخلاق / اهمیت و ضرورت اخلاق / مفاهیم اخلاقی (خوب-بد / درست یا نادرست / باید و نباید وظیفه /	فلسفه اخلاق	پرداختن به سجایای اخلاقی	۹
۵	ارزش و واقعیت و مفاهیم واقع گرایی اخلاقی در آیات و روایات / ارزیابی کار از جهت نوع آن و نیت	فلسفه اخلاق	پرداختن به سجایای اخلاقی	۱۰

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: تعداد شرکت کنندگان در تحقیق ۲۹ نفر بودند که در دو گروه آزمایش شامل ۱۵ و گروه کنترل شامل ۱۴ قرار گرفتند.

جدول ۲ فراوانی نمونه‌های شرکت کننده در تحقیق

فراوانی	گروه	
۱۵	آزمایش	نمونه
۱۴	کنترل	

تعداد شرکت کنندگان در تحقیق ۲۹ نفر بودند که گروه آزمایش شامل ۱۵ و گروه کنترل شامل ۱۴ بودند.

جدول ۳: وضعیت جمعیت شناختی شرکت کنندگان در تحقیق

متغیر	شاخص	آزمایش	گواه
وضعیت تاهل	مجرد	۱۰	۸
	متاهل	۵	۶
تحصیلات	دیپلم	۱۵	۱۴
رشته	انسانی	۶	۷
	ریاضی	۲	۰
	تجربی	۲	۲
	فنی	۵	۵

براساس جدول ۳ در گروه آزمایش و کنترل تعداد افراد مجرد بیشتر از تعداد متاهل بود. تحصیلات هر دو گروه آزمایش و کنترل دیپلم بود. در دو گروه آزمایش و کنترل رشته انسانی بیشترین فراوانی را داشت و پس از آن فنی و سپس ریاضی و تجربی بود.

جدول ۴ میانگین و انحراف استاندارد سن شرکت کنندگان در تحقیق

شاخص	سن	
	میانگین	انحراف معیار
نمونه	گروه‌ها	۱۹/۴۰
	آزمایش	۲/۲۹
گواه	گروه‌ها	۲۰/۵۷
	گواه	۱/۳۴

جدول ۴ اطلاعات دموگرافی مشارکت کنندگان در تحقیق را نشان می دهد. میانگین سن گروه آزمایش (۱۹/۴۰) کمتر از میانگین گروه گواه (۲۰/۵۷) بود و انحراف معیار سن افراد گروه آزمایش بیشتر از گروه گواه بود.

جدول ۵: میانگین و انحراف استاندارد پیش آزمون و پس آزمون گروه‌های آزمایش و گواه در متغیر هوش معنوی

پس آزمون		پیش آزمون		شاخص / متغیر	
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	گروه‌ها	
۱۱/۷۱	۸۱/۷۳	۱۱/۶۸	۷۲/۳۳	آزمایش	هوش معنوی
۱۳/۳۷	۷۳/۷۳	۱۳/۹۰	۷۳	کنترل	

در جدول ۵، میانگین و انحراف استاندارد پیش آزمون و پس آزمون گروه‌های آزمایش و گواه در متغیر هوش معنوی ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که میانگین متغیر هوش معنوی در گروه آزمایش در پس آزمون در نسبت به پیش آزمون افزایش معناداری داشتند. یافته‌های استنباطی: برای بررسی فرضیه پژوهش، باید فرض تساوی واریانس نمره‌های متغیرهای پژوهش بررسی شود.

جدول ۶: نتایج آزمون لوین در مورد پیش فرض تساوی واریانس‌های نمره‌ها متغیرهای پژوهش دو گروه

سطح معنی داری	درجه آزادی ۲	درجه آزادی ۱	F	خرده مقیاس
۰/۷۶	۲۷	۱	۰/۲۵	هوش معنوی

آن گونه که در در جدول ۶ مشاهده می‌شود، فرض صفر برای تساوی واریانس‌های نمره‌ها دو گروه برای همه متغیرهای تحقیق تأیید می‌شود، یعنی پیش فرض تساوی واریانس‌های نمره‌ها در دو گروه آزمایش و گواه مورد تأیید است.

جدول ۷: نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنف برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها

کلموگروف - اسمیرنف			گروه	کلموگروف - اسمیرنف			گروه	نرمال بودن توزیع نمرات
معنی داری	درجه آزادی	آماره		معنی داری	درجه آزادی	آماره		
۰/۸۳۲	۱۴	۰/۶۴۳	کنترل	۰/۵۱۲	۱۵	۰/۷۲۴	آزمایش	هوش معنوی

نتایج بررسی نرمال بودن داده‌ها در جدول ۷ هم نشان می‌دهد که پیش فرض نرمال بودن توزیع نمرات در پیش آزمون و در هر دو گروه آزمایش و گواه مورد تأیید است.

جدول ۸: نتایج آزمون بررسی پیش فرض همگنی شیب‌های رگرسیون متغیرهای تحقیق دو گروه در جامعه

مرحله: پیش آزمون - پس آزمون		منبع تغییرات تعامل	متغیر
معنی داری	F (تعامل)		
۰/۴۲۳	۰/۶۵۳	گروه * پیش آزمون	هوش معنوی

همچنین مقدار F تعامل برای همه متغیرهای پژوهش در جدول ۸ غیرمعنادار است و بنابراین، فرض همگنی رگرسیون تأیید می‌شود و به این ترتیب، پیش فرض‌های آزمون تحلیل کوواریانس برقرار است و استفاده از تحلیل کوواریانس مانعی ندارد.

جدول ۹: تحلیل کوواریانس تاثیر آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان

سطح معناداری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	منابع تغییر	
۰/۰۱	۷۱/۱۳	۲۸۶۴/۰۹	۱	۲۸۶۴/۰۹	پیش آزمون	
۰/۰۱	۱۵/۴۴	۶۲۱/۷۹	۱	۶۲۱/۷۹	بین گروه‌ها	هوش معنوی
		۴۰/۲۶	۲۶	۱۰۴۶/۸۳	درون گروه‌ها	

در جدول ۹، نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه میزان هوش معنوی دو گروه (آزمایش و گواه) نشان می‌دهد که بعد از تعدیل نمرات پیش آزمون، تفاوت معناداری بین گروه‌ها در پس آزمون در متغیر هوش معنوی وجود دارد ($P < 0/01$)، $15/44$ ($F=$) و بنابراین، آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان تاثیر دارد.

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش، بررسی تاثیر آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان بود. نتایج نشان داد که آموزش طرح ولایت بر هوش معنوی دانشجویان تاثیر دارد. نتایج تحقیق همسو با نتایج ریتینگر و همکار (۲۰۱۹)، تیر و همکار (۲۰۱۶)، لانگل (۲۰۱۵)، کاته (۲۰۱۲)، پارگمن و همکار (۲۰۱۰)، عسگری و همکاران (۱۳۹۴) و رجب‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، دهقانی و همکار (۱۳۹۴) است. در تبیین فرضیه پژوهش حاضر باید اینگونه مطرح نمود؛ متغیر معنویت در مقابله کردن بر مشکلات و پاسخ دادن به پرسش‌ها وجودی در برابر پوچی و بی‌معنایی زندگی به انسان کمک می‌نماید و به عنوان ساختاری چند بعدی، نقش قابل ملاحظه‌ای برای شناخت خویش، خودتنظیمی، پر کردن خلاءهای وجودی و معناجویی در زندگی انسان دارد (اوکان و اکسی، ۲۰۱۷). ارتباط و یکپارچگی، به انسان امید و معنا می‌دهد و او را از محدوده زمان و مکان و علایق مادی فراتر می‌برد که این امر خود می‌تواند منجر به افزایش تاب‌آوری افراد در کشاکش مشکلات زندگی گردد. هوش معنوی مهمترین و اصلی‌ترین زیربنای هوش است، و مفهومی نسبتاً جدیدی است که در دهه گذشته میزان قابل توجهی از پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده است (امونز، ۲۰۰۰). هوش معنوی شامل توانایی‌هایی است که از معنویت نشأت گرفته شده است (کااور، سمپ‌باسیوان، کومار، ۲۰۱۵). کاربرد هوش معنوی زمانی است که افراد بخواهند از منابع و ظرفیت‌های معنوی برای تصمیم‌گیری‌های مهم و تفکر در موضوعات وجودی یا تلاش برای حل مسائل روزانه استفاده کنند. امرام (۲۰۰۷) معتقد

1. Okan, & Ekşi
2. Kaur, Sambasivan, Kumar
3. Amram

است هوش معنوی شامل حس معنا، هدف و تقدس در زندگی و خوش بینی نسبت به بهبود شرایط دنیا است. فردی با هوش معنوی بالا دارای انعطاف، خودآگاهی، ظرفیتی برای الهام و شهود، دیدگاه کل به جهان هستی است که در جستجوی پاسخ برای پرسش‌های بنیادی زندگی و نقد سنت‌ها و آداب و رسوم است. بررسی‌های سانتوس (۲۰۰۶) بیانگر این مطلب است که هوش معنوی در ارتباط با آفریننده جهان است. او هوش معنوی را توانایی شناخت اصول زندگی (قوانین طبیعی و معنوی) و با زندگی کردن بر اساس این قوانین تعریف کرده است و اصولی را برای هوش معنوی بیان نموده است. ۱- شناخت و تصدیق هوش معنوی، یعنی باور داشتن به این مساله که ما موجوداتی معنوی هستیم و زندگی جسمانی (در این جهان) موقتی است. ۲- بازشناسی و باور بر موجود معنوی برتر (یعنی خداوند). ۳- اگر خالق هست و مخلوق هستیم، باید کتاب راهنمایی وجود داشته باشد. ۴- لزوم شناسایی هدف زندگی (وجود چیزی که انسان را فرا می‌خواند) و پذیرفتن این نکته که از نظر ژنتیکی بعضی از توانایی‌ها کد گذاری شده‌اند. ۵- شناختن جایگاه خود نزد خداوند (شخصیت فرد بازتاب فهم وی از خداوند است). ۶- شناخت اصول زندگی و پذیرفتن این امر که برای داشتن زندگی موفق باید سبک زندگی و تصمیمات خود را مطابق با این اصول شکل داد (اسپهرلوس و دادشی خاص، ۱۳۹۱). بنابراین، برنامه‌های آموزشی طرح ولایت در دانشگاه علوم انتظامی امین در اقصای مختلف از جمله دانشجویان می‌تواند زمینه ساز افزایش هوش معنوی از طریق آموزش معرفت شناسی و جهان بینی، خداشناسی و انسان شناسی شود. آموزش مسائل معنوی در برگرفته نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است، که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی است و فرد را در راستای هماهنگی با پدیده‌های اطراف و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می‌نماید. مسائل معنوی یعنی جهان بینی توحیدی و خداشناسی و شناخت جایگاه انسان در جهان هستی و در مقابل خداوند به فرد دیدی کلی در مورد زندگی و همه تجارب و رویدادها می‌دهد و او را قادر می‌سازد به چارچوب‌بندی تجارب خود در رابطه با خالق هستی و تفسیر مجدد آنها

پرداخته و شناخت و معرفت خویش از جهان هستی را عمق بخشد که این امر منجر به افزایش هوش معنوی در تمام جنبه‌های زندگی فرد از جمله محیط شغلی شود. بررسی جورج (۲۰۰۶) همسو با نتایج این پژوهش موید این یافته است که آموزش هوش معنوی و کاربرد آن در محیط‌های کاری می‌تواند به انجام آرامش در درون فرد و ارتقاء توانمندی سازی او در سازمان گردد ۲- به تفاهم در بین همکاران بینجامد ۳- و به مدیریت تغییرات و از میان برداشتن موانع کمک نماید. لذا در نتیجه گیری می‌توان اذعان نمود برنامه‌های ارتقاء معنویت در غالب طرح‌های سازمانی مانند « طرح ولایت» می‌تواند تاثیرات بسیار مهمی درز مینه‌های مختلف شناختی، عاطفی و رفتاری دانشجویان نظامی زن و همچنین تقویت هوش معنوی آنان داشته باشد.

پیشنهاد‌های کاربردی:

مبتنی بر نتایج پژوهش، پیشنهاد‌های زیر ارائه می‌شود.

- با توجه به اثربخشی آموزش دوره‌های طرح ولایت، پیشنهاد می‌گردد در متغیرهایی چون؛ تاب‌آوری، خودآگاهی، و... در دانشجویان پسر پلیس توسط محققان آتی مورد سنجش قرار گیرد
- اثربخشی دوره‌های آموزشی طرح ولایت، در اعضای هیئت علمی مورد مذاقه و پژوهش قرار گیرد
- برنامه آموزش طرح ولایت در مراکز دانشگاهی نظامی و غیر نظامی دیگر نیز به کار گرفته و نتایج پژوهشی آن با یکدیگر مقایسه شود.
- جهت اثربخشی آموزش طرح ولایت، با رعایت پروتکل‌های بهداشتی، در شهرهای زیارتی (قم و مشهد) کلاس‌های آموزشی برای کارکنان نظامی و غیر نظامی برگزار گردد.

تشکر و قدردانی: از همه عزیزانی که در اجرای پژوهش نهایت همکاری را داشتند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

منابع

۱. ابوطالبی احمدی، تقی (۱۳۹۳). اثر بخشی آموزش روش های حل مسئله در بهبود استرس، اضطراب و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان تربیت معلم شهر تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت. ۳۰(۱)، ۱۱۵-۱۳۴. قابل بازیابی از:
http://qjoe.ir/browse.php?a_id=118&sid=1&slc_lang=fa
۲. احمدی، سیروس؛ فرهادی، الهام (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین مهارت حل مسئله و احساس امنیت در بین زنان. پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران. ۶(۲)، ۴۴-۳۳. قابل بازیابی از:
https://ssoss.ui.ac.ir/article_22100.html
۳. آرمانی، کامدین (۱۳۹۸) اثربخشی معنادرمانی به شیوه گروهی بر تاب آوری و کیفیت زندگی دانشجویان. فصلنامه ایده های نوین روانشناسی. ۳(۷)، ۱-۱۴. قابل بازیابی از:
<http://jnip.ir/article-1-209-fa.html>
۴. اسهرلوس، وحیده. داداشی خاص، اسماعیل (۱۳۹۱). تأثیر هوش معنوی مدیران بر عملکرد کارکنان سازمانهای دولتی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره دوم، شماره ۳
۵. بدیع، علی؛ سواری، الهام؛ باقری دشت بزرگ، نجمه؛ لطیفی، وحیده (۱۳۸۹). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه هوش معنوی. اولین همایش ملی روانشناسی دانشگاه پیام نور. تبریز، ایران.
۶. بیرانوند، شورانگیزو صفاپور، فاطمه. زارع، سودابه (۱۳۹۸). هوش معنوی و ارتباط آنها با خودکارآمدی پرستاران. نشریه آموزش پرستاری. دوره ۸ شماره ۵. ۲۰-۲۵.
۷. بیگی، آرزو؛ حبیبی، سلیمان؛ رضایی حصار، حبیبه؛ نیاستی، رضا؛ شمس علی، زیبا؛ عاشوری جمال (۱۳۹۵). تاثیر آموزش های معنوی بر کاهش اضطراب و افزایش کیفیت زندگی زنان مبتلا به دیابت بارداری: به منظور ارزیابی پرستاری و مراقبت نوین. فصلنامه پرستاری دیابت. ۴(۳)، ۱۹-۲۹. قابل بازیابی از:
<http://jdn.zbmu.ac.ir/article-1-210-fa.html>
۸. جوادی آملی، عبد الله (۱۳۷۳). شریعت در آینه معرفت. تهران: مرکز نشر فرهنگی رجا.
۹. چنارانی، رضا. جهانی افتخاری، معصومه. برجی، جواد. اصفهانیان، حمیده (۱۳۹۸). مجله کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار. ۴: ۷۳-۸۱.

۱۰. حسینیان، سیمین. شعاع کاظمی، مهرانگیز. چابکی نژاد، زهرا (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین هوش معنوی و هوش هیجانی در بین دختران دانشجوی دانشگاه الزهرا (س). فصلنامه فرهنگی دفاعی زنان و خانواده (۱۷): ۲۷.
۱۱. خلیلی حسین ابادی، سیدحسن. خلیلی جولرستانی، سیداحمد. درخشان، مختار (۱۳۹۴). تاثیر هوش معنوی در ارتقاء عملکرد شغلی کارکنان پلیس. فصلنامه بصیرت. ۱۲. (۳۳). ۱.
۱۲. دهقانی، مهری. فضل الهی قمشی، سیف اله (۱۳۹۴). رابطه هوش معنوی و تعهد سازمانی در دبیران فصلنامه مطالعات اسلام و روانشناسی. سال ۹. (۱۷). ۹-۱۰۵. ۱۳۲.
۱۳. ذوقی، لیلا (۱۳۹۸). بررسی رابطه هوش معنوی با خودکارآمدی و تعهد شغلی کارکنان ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا، پژوهشنامه مطالعات مرزی، سال اول، شماره ۱.
۱۴. رجب‌زاده، زینب؛ رئوفی، کبری؛ رضایی، مقدم، مرجان؛ وفائی نژاد، فرشته (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین دلبستگی به خدا و تاب‌آوری با معناداری در زندگی دانشجویان دانشکده علوم پزشکی بهبهان. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. ۶ (۶۱)، ۲۸-۲۰. قابل بازیابی از: https://mjms.mums.ac.ir/article_13763.html
۱۵. شریفی زارچه، فاطمه؛ اصغر نژاد فرید، علی اصغر؛ عاطف وحید، محمد کاظم (۱۳۹۷). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی و معنوی بر شادکامی و هوش معنوی دانش‌آموزان مقطع پیش دانشگاهی. نشریه پژوهش‌های روانشناسی اسلامی. سال ۱، شماره ۱. ۴۸-۶۳.
۱۶. شمسی، معصومه (۱۳۹۸). بررسی رابطه توانایی حل مسأله اجتماعی براساس هوش هیجانی و هوش اجتماعی زنان پلیس. دوفصلنامه علمی مطالعات پلیس زن، ۳۱ (۱۳)، ۵۴-۶۸. قابل بازیابی از: http://ps.jrl.police.ir/article_93225.html
۱۷. عبدالرحیمی، محمد. افشار، علی. بیرانوند، غلامرضا (۱۳۹۹). هوش معنوی و تاثیر آن بر عملکرد کارکنان پلیس (مطالعه موردی فرماندهی انتظامی شهرستان بروجرد). فصلنامه روانشناسی نظامی. ۱۱ (۴۱). ۶۳-۷۸.
۱۸. عسگری، مه‌رآت؛ حیدری، علیرضا؛ عسگری، پرویز (۱۳۹۴). رابطه هوش معنوی و جهت‌گیری مذهبی با بهزیستی روانشناختی و اضطراب وجودی در دانشجویان. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۹ (۳۱)، ۱۹۰-۱۶۳. قابل بازیابی از: http://www.jiera.ir/article_49449.html?lang=fa

۱۹. فریدونی ساریجه، پیمان؛ کیا، بهدخت؛ محمودی، مهدی؛ صلاحی نژاد، مهسا (۱۴۰۰). بررسی تاثیر معنویت درمانی بر تاب آوری بیماران. مجله مراقبت پرستاری و مامایی ابن سینا. ۲۹(۴)، ۱۳۸-۱۲۴. قابل بازیابی از:

<https://nmj.umsha.ac.ir/article-1-2186-fa.html>

۲۰. قادری، اسماعیل؛ بیاضی، محمد حسین (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین تاب آوری و هیجان خواهی با فرسودگی شغلی در زنان پلیس. فصلنامه علمی دانش انتظامی خراسان رضوی. ۷(۲۷)، ۷۸-۵۳. قابل بازیابی از:

http://khorasan.jrl.police.ir/article_15152.html

۲۱. مشایخی دولت آبادی، محمدرضا؛ محمدی، مسعود (۱۳۹۳). تاب آوری و هوش معنوی به منزله متغیرهای پیش بین خودکارآمدی تحصیلی در دانش آموزان شهری و روستایی. روان شناسی مدرسه، ۳(۲)، ۲۰۵-۲۲۵. قابل بازیابی از:

http://jsp.uma.ac.ir/article_211.html

۲۲. مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۹۴). دفترچه آشنایی با طرح ولایت طلاب. قم: ستاد طرح ولایت طلاب.

۲۳. مطهری، مرتضی (۱۳۸۰). بیست گفتار. تهران: انتشارات قوس.

۲۴. نوذری، ژاله (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین هوش معنوی، تاب آوری و همدلی در دانشجویان دختر محقق اردبیلی. مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین المللی روان شناسی. علوم تربیتی و سبک زندگی، دانشگاه تربت حیدریه.

۲۵. نوری، طاهره (۱۴۰۰). تاثیر آموزش آنلاین مهارت های زندگی بر تاب آوری تحصیلی دانش آموزان والد زندانی در زمان کووید ۱۹. دوفصلنامه علمی مطالعات پلیس زن. ۱۵(۳۴)، ۲۰۶-۱۸۷. قابل بازیابی از: http://journals.police.ir/article_96567.html

۲۶. یکتایی، محمدرضا. علیپور، مهدی. خسروی، علی. بذرافشان، حانیه (۱۳۹۴). بررسی تاثیر هوش معنوی بر عملکرد شغلی. مدیریت فرهنگ سازمانی. ۱۳(۴): ۱۲۸۷-۱۲۶۷.

27. Amram, Y.(2007, August). The seven dimensions of spiritual intelligence: An ecumenical, grounded theory. In 115th annual conference of the American psychological association, San Francisco, CA(Vol. 12).

28. Campbell-Sills, L. , Cohan, S. L. , & Stein, M. B.(2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric

- symptoms in young adults. Behaviour research and therapy, 44(4), 585-599.
29. D'zurilla, T. J. , Nezu, A. M. , & Maydeu-Olivares, A.(2004). Social problem solving: theory and assessment.
 30. Emmons, R. A.(2000). Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern. The International Journal for the psychology of Religion, 10(1), 3-26.
 31. Friborg, O. , Hjemdal, O. , Rosenvinge, J. H. , Martinussen, M. , Aslaksen, P. M. , & Flaten, M. A.(2006). Resilience as a moderator of pain and stress. Journal of psychosomatic research, 61(2), 213-219.
 32. George, Mike (2006). "Practical application of spiritual intelligence in the workplace". Human Resource Management International Digest, 14(5), 3-5.
 33. Huber, C. H. , Navarro, R. L. , Womble, M. W. , & Mumme, F. L.(2010). Family resilience and midlife marital satisfaction. The Family Journal, 18(2), 136-145.
 34. Kates, I. C.(2003). Awakening creativity and spiritual intelligence: the soul work of holistic educators. National Library of Canada= Bibliothèque nationale du Canada, Ottawa.
 35. Kaur, D., Sambasivan, M., & Kumar, N. (2015). Impact of emotional intelligence and spiritual intelligence on the caring behavior of nurses: a dimension-level exploratory study among public hospitals in Malaysia. Applied Nursing Research, 28(4), 293-298.
 36. Ker-Dincer, M.(2007). Educators role as spiritually intelligent leaders in educational institutions. Journal of Human Sciences, 4(1).
 37. King, D. B.(2009). Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure. Unpublished Master's Thesis, Trent University, Peterborough, Ontario, Canada.
 38. Längle, A.(2015). From Viktor Frankl's logotherapy to existential analytic psychotherapy. European Psychotherapy, 9(1), 67-83.
 39. McCain, T.(2005). Teaching for tomorrow: Teaching content and problem-solving skills. Corwin Press.
 40. McGhee, P., & Grant, P. (2017). Using spiritual intelligence to transform organisational cultures. EJBO: Electronic Journal of Business Ethics and Organizational Studies.

41. Okan, N., & Ekşi, H. (2017). Spirituality in logotherapy. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2(2), 143-164.
42. Pargament, K. I. , & Maton, K. I.(2010). Religion and prevention in Mental Health Haworth Pressine. Transmission beliefs, stigmatizing and HIV protection motivation in northern Thailand. Department of communication studies, university of twent, Enschede, Netherlands.
43. Proctor, T.(2010). Creative problem solving for managers: developing skills for decision making and innovation. Routledge.
44. Reitinge, C. , & Bauer, E. J.(2019). Logotherapy and existential analysis: philosophy and theory. *The Wiley World Handbook of Existential Therapy*, 324-340.
45. Santos, E. S. (2006). Spiritual intelligence; what is spiritual intelligence. How it benefits a person.
46. Thir, M. , & Batthyány, A.(2016). The state of empirical research on logotherapy and existential analysis. In *Logotherapy and existential analysis*(pp. 53-74). Springer, Cham.
47. Valer, S(2009). Hardiness & mental health. *Journal of personality assessment*. 63: 265-274.